

РАДЧЕНКО

Олександр Петрович
rap_1@ukr.net

УДК 330.3

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО
КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇINNOVATIVE ASPECTS OF AGRICULTURAL COMPLEX DEVELOPMENT IN
GLOBALIZATIONк.е.н., доцент, Одеський
національний
університет ім. І.І.
Мечникова**RADCHENKO Olexandr Petrovych** – PhD in Economics, Associate Professor, Odesa National University after I.I. Mechnykov

У статті досліджено сучасний стан та перспективи розвитку інноваційних процесів у агропромисловому комплексі в умовах глобалізації та інтеграції країни в світовий економічний простір. Визначено найбільш оптимальні та дієві механізми запровадження інноваційної діяльності аграрного сектору економіки. Розроблено та обґрунтовано першочергові кроки перетворень у політиці аграрного виробництва у сфері інновацій. Визначено основні можливі тренди та тенденції сучасного забезпечення розвитку інноваційних процесів на всіх етапах створення продукції та її реалізації. Цілеспрямована державна політика, направлена на запровадження інноваційної моделі розвитку аграрного сектору, спрямована на активізацію досліджень інноваційних розробок з метою подальшого їх впровадження у виробничу діяльність вітчизняних підприємств, має стати основою подальшого розвитку агропромислового комплексу, зміцненню його конкурентоспроможності на світових продовольчих ринках. Реформа аграрного сектору України має закласти підґрунтя для динамічного комплексного та незворотного розвитку підприємств, галузей і країни в цілому, де центральне місце має зайняти організаційне, технічне та технологічне переоснащення аграрного виробництва. Забезпечення сприятливих умов сталого розвитку інноваційної діяльності аграрної сфери має стати пріоритетним напрямом розвитку агропромислового комплексу України в умовах інтеграції її економіки у світовий простір. Основними інструментами досягнення цієї мети має стати розробка та впровадження оптимального та ефективного механізму переоснащення економічних та управлінських процесів у аграрному секторі національної економіки.

* * *

В статье исследовано современное состояние и перспективы развития инновационных процессов в агропромышленном комплексе в условиях глобализации и интеграции страны в мировое экономическое пространство. Определены наиболее оптимальные и действенные механизмы ввода инновационной деятельности аграрного сектору экономики. Разработаны и обоснованы первоочередные шаги преобразований в политике аграрного производства в сфере инноваций. Определены основные возможные тренды и тенденции современного обеспечения развития инновационных процессов на всех этапах создания продукции и ее реализации. Целенаправленная государственная политика на создание инновационной модели развития аграрного сектора, направленная на активизацию исследований инновационных разработок с целью дальнейшего их внедрения в производственную деятельность отечественных предприятий, должна стать основой дальнейшего развития агропромышленного комплекса, укреплению его конкурентоспособности на мировых продовольственных рынках. Реформа аграрного сектора Украины должна заложить почву для динамического комплексного и необратимого развития предприятий, отраслей и страны в целом, где центральное место должно занять организационная, техническая и технологическая реорганизация аграрного производства. Обеспечение благоприятных условий устойчивого развития инновационной деятельности аграрной сферы должно стать приоритетным направлением развития агропромышленного комплекса Украины в условиях интеграции ее экономики в мировое пространство. Основными инструментами достижения этой цели должна стать разработка и внедрение оптимального и эффективного механизма переоснащения экономических и управленческих процессов в аграрном секторе национальной экономики.

* * *

The article investigates the current state and prospects of development of innovative processes in the agro-industrial complex in the conditions of globalization and integration of the country into the world economic space. The most optimal and effective mechanisms for introducing innovative activity of the agricultural sector of the economy are determined. First and foremost steps of transformation in agrarian production policy in the sphere of innovations are developed and substantiated. The main possible trends and trends of modern support for the development of innovative processes at all stages of product creation and its realization are determined. Purposeful state policy aimed at introducing an innovative model of agricultural sector development, aimed at intensifying the research of innovative developments with a view to their further introduction into the production activities of domestic enterprises, should become the basis for further development of the agro-industrial complex, strengthening its competitiveness. Ensuring favorable conditions for sustainable development of innovative activity of the agrarian sphere should become a priority direction of development of the agro-industrial complex of Ukraine in the conditions of integration of its economy into the world space. The main instruments for achieving this goal should be the development and implementation of an optimal and effective mechanism for re-equipping economic and management processes in the agricultural sector of the national economy. The purpose of this study is to find, develop and systematize the imperatives of economic, social and environmental growth in the development of agro-industrial complex in the context of globalization and determine the place of the country in the world division of labor.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, аграрний сектор, інноваційна модель, конкурентоспроможність

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, аграрный сектор, инновационная модель, конкурентоспособность

Keywords: innovation, innovation, agrarian sector, innovation model, competitiveness

ВСТУП

Сьогодні агропромисловий комплекс України стоїть на порозі інноваційного прориву, і від того наскільки успішними будуть ці реформи, буде залежати, яке місце займе країна у світовому поділі праці.

Якнайшвидше подолання економічної кризи, яка охопила національну економіку України, і аграрний сектор не став виключенням, вимагає формування ефективної структури виробничого потенціалу і створення сприятливих умов для його використання, для чого необхідно реформувати державну політику з метою активного переорієнтування на інноваційний тип розвитку аграрного сектору.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні теоретичних та методичних точок зору, обґрунтуванні методології сучасної стратегії розвитку аграрного сектору національної економіки та розробці механізмів впливу на неї. Вибір основного напрямку забезпечення інноваційного розвитку, насамперед, вимагає розробки дієвого механізму перебудови всього агропромислового комплексу. Метою нашого дослідження є вдосконалення інноваційних перетворень в аграрному секторі, тобто визначення впливу кожного окремого чинника зовнішнього та внутрішнього середовища, їх систематизація та напрацювання основних напрямів ефективного впровадження інновацій.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою дослідження, з позиції теорії та методології, є різноманітні тематичні джерела навчальної, монографічної, наукової та періодичної літератури, а також використані нормативно-правові документи, що регулюють процеси забезпечення функціонування та розвитку агропромислового комплексу.

Крім того, у процесі дослідження використані наступні методи: метод спостереження, метод вибіркового спостереження, методи аналізу та синтезу, монографічний метод, індексний аналіз, діалектичний метод, метод порівняння, метод динамічних рядів, методи індукції та дедукції, а також метод узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Накопичений ресурсний потенціал і стрімка зміна умов ведення конкурентної боротьби як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках призводять до перегляду пріоритетів на користь якнайшвидшого запровадження оптимальної інноваційної моделі розвитку агропромислового комплексу.

Теоретичним і практичним аспектом інноваційної діяльності та підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств присвячені наукові дослідження відомих українських учених таких, як В. Андрійчук, М. Бутко, В. Благодатний, В. Василенко, І. Вініченко, В. Геєць, О. Дацій,

М. Лендсел, О. Оніщенко, Б. Пасхавер, В. Россоха, П. Саблук, О. Ульянченко, А. Юзефович та ін.

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції, інноваційна модель розвитку аграрного сектору не може повністю отримати економічного ефекту тільки за допомогою технологічного переоснащення ресурсної бази та структурної перебудови агропромислового комплексу. Нова інноваційна модель має передбачати переоцінку поглядів на реформування галузі. Основний акцент має бути зроблений на використання принципово нових прогресивних технологій, які докорінно змінять соціально-економічні відносини. Саме тому цілеспрямоване, продумане впровадження інновацій є найбільш дієвим механізмом вирішення соціально-економічних проблем аграрного сектору.

Серед регуляторів інноваційної діяльності в Україні є Закон «Про інноваційну діяльність», який дає тлумачення інноваційної діяльності з погляду державного регулювання правової, економічної та організаційної складової, визначає механізми стимулювання інноваційних процесів і спрямований на комплексну підтримку розвитку національної економіки України. Він надає державну підтримку всім суб'єктам господарської діяльності незалежно від форм власності [1].

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», основними принципами, якими керується держава стосовно інноваційної політики, є:

- пріоритет у розвитку національної економіки України спрямований на інноваційний шлях;
- визначення основних векторів розвитку інноваційної діяльності;
- надання пріоритету розвитку національного інноваційного науково-технічного потенціалу;
- забезпечення сталого розвитку інноваційної інфраструктури;
- кадрове забезпечення у сфері інноваційної діяльності тощо [1].

Для сучасної України в період економічної інтеграції у світовий економічний простір, одним із найпріоритетніших завдань сучасної аграрної політики є максимальне задоволення потреб населення у повноцінних та високоякісних продуктах харчування. Досягти цієї мети можливо лише за умови комплексного підходу до вирішення економічних, екологічних, технологічних, управлінських і соціальних питань, передумовою реалізації яких будуть розробка і широке впровадження інноваційних моделей господарювання, послідовне застосування науково обґрунтованих механізмів організації всіх процесів, від виробництва до реалізації продукції.

Саме слово «інновація» іноземного походження (англ. Innovation) – може означати нововведення, нова ідея, технологія, управління, заснована на використанні науково-технічного прогресу, передового досвіду.

Історія появи терміну «інновація» сягає ще минулого століття. Відомий австрійський науковець Йозеф Шумпетер у своїх працях, в тому числі у роботі «Теорія економічного розвитку» у 1912 р. розглянув концепцію інновацій. Розглядаючи це питання, він вперше застосував термін «інновація», замінивши вживаний на той час термін «нова комбінація», тим самим ввів нову категорію в економічну теорію. У процесі розвитку своєї теорії науковець, довів, що до врівноваження будь-якої системи соціально-економічного стану, спонукають саме інновації [5].

Поняття терміну «інновація», передусім, лежить в основі інноваційної діяльності. У різних економічних джерелах різних періодів можна зустріти різні тлумачення цього терміну. Переважна більшість авторів, які досліджували це питання, розглядають саме поняття «інновації» відповідно до об'єкту і предмету дослідження як технологічні або економічні категорії.

Відносно аграрного сектору, інновація – це сучасне, потужне, нове обладнання, нові технології, нова енергоощадна та продуктивна техніка та обладнання, нові стійкі сорти рослин, породи тварин, добрива, якісні засоби захисту рослин і лікування тварин, сучасні, ефективні форми управління персоналом, інвестування і кредитування аграрного виробництва тощо.

У процесі створення інноваційного продукту можуть брати участь від двох суб'єктів, тобто сам виробник інноваційного продукту і споживач цього продукту і до необмеженої кількості суб'єктів, це і виробник інновації, суб'єкт впровадження, споживач, інвестор, органи управління та інші. Задля успішного впровадження інноваційного продукту необхідно створення певних умов, а саме потреба в продукті та можливість їх реалізації.

Результатом реалізації на ринку від вкладання капіталу, нового продукту, тобто інновації, буде отримання додаткового прибутку, що дозволить здійснювати фінансування розширеного відтворення. Ця функція інновації отримала назву відтворювальної.

Наступна функція, за твердженням науковців, є стимулююча функція, яка полягає у спонуканні впровадження нових технологій, товарів, вдосконаленні різноманітних економічних та організаційних механізмів.

Остання, загальноприйнята функція інновації – це інвестиційна, суть якої полягає в тому, що додатковий дохід, отриманий за рахунок впровадження інновації, може виступати в якості капіталу. Цей капітал може спрямовуватися на фінансування загальних інвестицій, так і нових інноваційних проектів.

Фундаментом науково-технічного прогресу, його механізмом практичної реалізації завжди є інноваційні процеси.

Ефективність, своєчасність, результативність, масштабність, інтенсивність інноваційного процесу дуже часто залежать від його керованості. Тобто процес управління інноваціями є системою взаємозалежних елементів, спрямованих на вдосконалення управлінських, інформаційних, економічних, організаційних та інших заходів, які безпосередньо впливають на кінцевий результат досягнень науково-технічного процесу.

Невід'ємною складовою інноваційного процесу є поняття «інноваційного потенціалу». Більшість науковців, розглядаючи питання інноваційного розвитку, розглядає інноваційний потенціал, як можливість залучення необхідних ресурсів, тобто їх сукупність для подальшого використання.

Різноманіття наукових досліджень, пов'язаних з інноваційним потенціалом, стимулювали науковців у своїх працях висвітлення управлінських, аналітичних тощо питань розвитку цього явища.

Плануючи запровадження тих чи інших інноваційних заходів, необхідно чітко класифікувати її за окремими ознаками (рис. 1).

Вершиною піраміди забезпечення аграрного сектору інноваційними розробками має стати дослідження фундаментальної науки, результати якої будуть основою прикладних досліджень, тобто технологічних, фізіологічних, організаційних, технічних, економічних, селекційних тощо.

Питання науково-освітнього чинника розвитку інноваційного забезпечення є ключовим. З одного боку для виникнення нової ідеї необхідні знання та досвід, з іншого боку для втілення ідеї, наприклад, у виробничий процес, необхідно, щоб підприємець володів «інноваційним мисленням», тобто був готовий до реалізації інновації (табл. 1).

В Україні, кількість штатних працівників – дослідників, задіяних у виконанні науково-дослідних робіт у сільському господарстві у 2018 р. сягнула 4790 осіб. Це один з найменших показників за галузями економіки і сягає він 8,3 % від загальної кількості. Витрати на виконання цих робіт склали 975952 тис. грн., що практично співвідноситься з витратами на дослідження в галузі медицини та гуманітарних наук [2].

В умовах глобалізації, ефективна інноваційна діяльність передбачає наступний постулат «Наука – технологія – виробництво», де науці відводиться роль генерування і продукування наукових ідей, придатних для їх подальшого, практичного впровадження. Технологічний етап представляють різноманітні конструкторські організації, що втілюють та вдосконалюють ідеї у готові розробки, зразки, технічні та інші проекти. Останній елемент це виробництво – кінцева мета всього процесу, де відбувається освоєння інновацій. Науковий потенціал українських вчених, який є сьогодні у розпорядженні, переживає не найкращі часи, але за певних умов, здатний забезпечити втілення в аграрному секторі національної економіки продуктивної інноваційної політики. Україна, згідно з індексом інноваційного розвитку, посіла почесне 28 місце за якістю вищої освіти та високе 35 місце за патентною активністю [2].

На наше переконання, ефективна діяльність у галузях аграрного сектору, використання всього його потенціалу практично неможлива без повноцінної співпраці фундаментальної та прикладної науки з виробниками продукції.

За твердженням відомого економіста, професора П.Т. Саблука, визначаючи роль науки у впровадженні інновацій в аграрний сектор, наголошує, що «ніша інноваційних продуктів у сфері виробництва в конкурентоспроможних галузях та в інших сферах має бути заповненою».

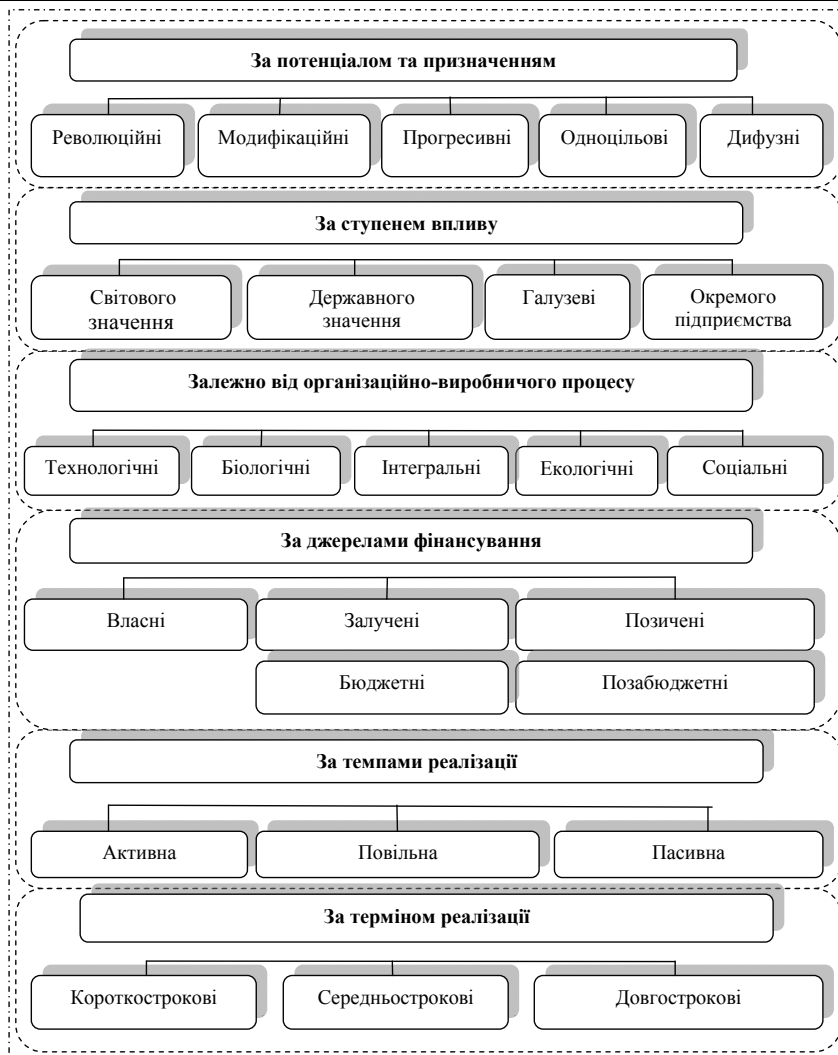

Рис. 1. Класифікація інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору

Таблиця 1

Кількість дослідників, задіяних у виконанні науково-дослідних робіт, за галузями наук за секторами діяльності в Україні, 2018 р. [2]

За секторами діяльності	Усього	У тому числі, науки				
		Сільсько-господарські	Технічні	Медичні	Природничі	Суспільні та гуманітарні
Усього	57630	4790	24138	3966	16301	8435
Підприємницький	14568	244	11895	154	2200	79
Державний	29021	3730	5954	3349	10635	5353
Вищої освіти	14041	816	6289	463	3466	3007

Рис. 2. Структура науковців, задіяних у науково-дослідних дослідженнях, за секторами національної економіки України у 2018 р.

Цю функцію виконує наука, забезпечуючи розроблення і трансфер інновацій, що спрямовані на отримання не лише економічних, а й екологічних, соціальних чи інтегральних результатів і можуть бути використані різноманітними групами споживачів – органами державної та місцевої влади, суб'єктами господарювання тощо. Роль наукових організацій у створенні інноваційних продуктів в аграрній сфері України нині вагома, варіативна і незамінна, а в майбутньому має посилились» [3, с. 34].

Перехід до розвитку інноваційного потенціалу вимагає послідовних та невідворотних змін організаційно-економічного механізму агропромислового комплексу країни. Для забезпечення дієвого інструментарію перетворення аграрного сектору у високотехнологічну галузь необхідно, насамперед, визначити фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. Наступним етапом має стати розробка та впровадження механізму постійного моніторингу інноваційних процесів, комерціалізація інноваційних продуктів, налагодження системи зв'язку між розробниками та споживачами.

Проаналізувавши сучасні дослідження стану національної економіки, зокрема в агропромисловому комплексі та розглянувши світовий досвід інноваційного розвитку аграрного сектору, можемо констатувати, що без активної державної підтримки науки як фундаментальної складової розвитку інновацій в період кризи досягти бажаних результатів створення сучасної та прогресивної інноваційної моделі неможливо. Особливо актуальним є збереження вітчизняної науки, зважаючи на те, що вона ще не втратила свою змістовну і структуровану систему, здатну повною мірою забезпечити науковими ефективними винаходами аграрне виробництво.

Одним із джерел розвитку інноваційних процесів в агропромисловому комплексі має стати запровадження венчурних технологій, особливо в умовах трансформації економічних стосунків, дефіциту власних коштів та низької кредитної активності національних комерційних установ. В умовах конкурентного середовища, впровадження інноваційної моделі розвитку аграрного сектору національної економіки, провідна роль має відводитися венчурному підприємництву.

Венчурна діяльність в агропромисловому комплексі – це перетворення інновацій в комерційний продукт, якові здійснюють венчурні інноваційні фондами за допомогою венчурного капіталу, тобто капіталу із високим ступенем ризику інноваційних проєктів. Ця діяльність має бути спрямована на поширення науково-дослідних та технологічних нововведень, вдосконалення існуючої або створення абсолютно нової продукції агропромислового комплексу. Особливу роль венчурний капітал відіграє на стадії інноваційного процесу, коли інновації переходять у статус комерції. Переважно лівова частка венчурних інвестицій використовується на інфраструктурні проєкти з метою забезпечення зростання бізнесу, – основний та оборотний капітал, розробка та вдосконалення маркетингових заходів з продажу продукції тощо.

Досвід венчурних компаній показує, що інвестори віддають перевагу меншій кількості угод, але з вели-

кими об'ємами, тим самим вкладаючи у вже сформовані проєкти, які підтвердили свою спроможність. Тому компаніям, бажаним отримати венчурне фінансування, важливо довести свою життєздатність. Через економічну кризу, яка переслідує українську економіку вже багато років, активність венчурного інвестування дещо впала. Інвестори надають перевагу об'єктам за відносно низькими цінами, бажано у секторах, де у нашої країни є глобальна конкурентна перевага, де можна використати венчурний капітал з найбільшою користю, і саме аграрний сектор відповідає цим критеріям.

ВИСНОВКИ

Запорукою розвитку науково-технічного прогресу, вдосконаленню системи управління має передувати впровадження сучасної інноваційної політики, спрямованої на стратегічне зростання інноваційного потенціалу агропромислового комплексу, створення функціональних державних інституцій з забезпечення сприятливих умов правового та фінансового механізму інноваційного розвитку, вдосконалення інноваційної інфраструктури тощо.

Результатом глибоких інституціональних перетворень в аграрному секторі має стати реформування науково-технічної сфери АПК з метою виведення нашої країни не тільки в лідери з виробництва сільськогосподарської продукції, а й зайняти вагоме місце потужного гравця на ринку інноваційних технологій аграрного сектору економіки, де Україна з сировинного аутсайдера світової глобальної економіки вийде у лідери з виробництва сучасних технологій.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інноваційну діяльність». Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
3. Саблук П.Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія: Економіка та менеджмент. 2016. № 9. С.34-42.
4. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80>
5. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва: «Прогресс». 1982. 126 с.

References

1. The Law of Ukraine "On Innovative Activity". Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2002. № 36. Art. 266 [in Ukrainian]
2. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]
3. Sabluk D.T. The innovative model of development of agrarian sector of economy of Ukraine and the role of science in its formation. Problems of innovation-investment development. Series: Economics and Management. 2016. № 9. pp. 34-42. [in Ukrainian].
4. Strategy of development of the sphere of innovative activity for the period till 2030. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> [in Ukrainian].
5. Shumpeter Y. The theory of economic development. Moscow: Progress. 1982. 126 p. [in Russian]